Ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich

Opracowali: Artur Jasiński i dr Norbert Kraj

I. Ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dopłatami do składek z budżetu państwa (dotowane ubezpieczenia rolne)

Dotowane ubezpieczenia rolne są istotnym elementem zarządzania ryzykiem w rolnictwie o istotnym znaczeniu dla dobrostanu gospodarstw rolnych. Zniszczenie upraw czy też padnięcie zwierząt faktycznie może pozbawić na danym obszarze całą grupę społeczną realnych dochodów. Stanowić to może istotny problem społeczny, a w konsekwencji uzasadnić podjęcie interwencji pomocowych przez organy państwa. Dodatkowo utrata plonów czy zwierząt oznacza nie tylko trudności z zaspokojeniem bieżących potrzeb, ale i z dalszym prowadzeniem produkcji rolnej. Dobitnie pokazały to katastrofy naturalne, które kilkakrotnie miały miejsce w przeciągu ostatniego ćwierćwiecza (przykładowo przypomnieć można tragiczne w skutkach powodzie z 1997 r. i 2010 r., czy też susze z 2006 r. i 2008 r. i ich daleko idące skutki ekonomiczno-społeczne).

W związku z powyższym należy stwierdzić, że dotowane ubezpieczenia rolne mają bardzo duże znaczenie nie tylko dla samych rolników, ale także dla stabilizacji rynku. Warto dodać, że do momentu wejścia w życie ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (9 września 2005 r.), produkcja roślinna oraz zwierzęca w gospodarstwach rolnych objęta była dobrowolnym ubezpieczeniem oferowanym przez niektóre tylko zakłady ubezpieczeń na zasadach komercyjnych. W chwili tworzenia wspomnianej ustawy szacowano, że z ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich korzystało zaledwie kilka procent rolników, a ochroną ubezpieczeniową objęte było jedynie ok. 20% podstawowej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Po wejściu w życie ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich ten stan rzeczy zmienił się zauważalnie.

W obrocie ubezpieczeniowym funkcjonuje system ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z dopłatami do składek finansowanymi z budżetu państwa. Aktem prawnym, który zawiera unormowanie dotyczące wspomnianych ubezpieczeń, jest ustawa o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich[1].

1 Ustawa z dnia 07.07.2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 477)

Ustawa o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich określa zasady:

- stosowania dopłat do składek z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie;
- zawierania i wykonywania umów obowiązkowego ubezpieczenia upraw od określonego ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie;
- udzielania dotacji celowej na pokrycie części odszkodowań z tytułu szkód spowodowanych przez suszę.

Na podstawie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich stosowane są z budżetu państwa dopłaty do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia następujących zdarzeń losowych:

Dla produkcji roślinnej:

(tj. upraw: zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych) od wystąpienia ryzyka: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych (dotowane ubezpieczenia upraw),

Dla produkcji zwierzęcej:

(tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń) od wystąpienia ryzyka: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, uboju z konieczności (dotowane ubezpieczenia zwierząt gospodarczych).

1. Obowiązkowe ubezpieczenie upraw rolnych (dotowane ubezpieczenia upraw)

Zasady zawierania i wykonywania umów obowiązkowego ubezpieczenia upraw od określonego ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie, zostały uregulowane w ustawie o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich.

Stosownie do przepisów ww. ustawy każdy rolnik, który uzyskał płatności bezpośrednie do gruntów rolnych tzw. dopłaty bezpośrednie, zobowiązany jest do zawarcia umowy ubezpieczenia przynajmniej 50% powierzchni upraw od ryzyka wystąpienia szkód

spowodowanych przez: powódź, suszę, grad, ujemne skutki przezimowania lub przymrozki wiosenne (vide art. 10c ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich).

Czego dotyczy obowiązek ubezpieczenia upraw?

Obowiązek ubezpieczenia upraw dotyczy: zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych, od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru. Umowa ubezpieczenia upraw obejmuje uprawy roślin, o których mowa powyżej, uprawianych w plonie głównym.

Za plon główny uznaje się w przypadku:

- zbóż, rzepaku i rzepiku, kukurydzy przeznaczonej na ziarno – **ziarna lub nasiona**;
- kukurydzy przeznaczonej na paszę – **kolby i nadziemne części rośliny**;
- chmielu – **szyszki**;
- tytoniu – **liście**;
- warzyw gruntowych – **części warzyw gruntowych przeznaczone do konsumpcji**;
- drzew i krzewów owocowych oraz truskawek – **owoce lub całe nasadzenia**;
- buraków cukrowych – **korzenie buraka**;
- roślin strączkowych – **nasiona**;
- ziemniaków – **bulwy**.

Z jakim towarzystwem rolnik może zawrzeć umowę obowiązkowego ubezpieczenia upraw?

Rolnik zawiera umowę ubezpieczenia obowiązkowego z wybranym zakładem ubezpieczeń, który zawarł z ministrem właściwym do spraw rolnictwa umowę w sprawie dopłat w danym roku. Umowy dotowanych ubezpieczeń upraw rolnych zawierane są do wyczerpania limitu dopłat na dany rok.

Na podstawie ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zawarł z ośmioma zakładami ubezpieczeń umowy

w sprawie stosowania w 2023 r. dopłat ze środków budżetu państwa do składek ubezpieczenia upraw rolnych lub zwierząt gospodarskich, tj. z:

- Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń S.A. z siedzibą w Warszawie,
- Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych „TUW" z siedzibą w Warszawie,
- Generali Towarzystwem Ubezpieczeń S.A. z siedzibą w Warszawie,
- AGRO Ubezpieczenia Towarzystwo Ubezpie-czeń Wzajemnych z siedzibą w Warszawie,
- InterRisk Towarzystwem Ubezpieczeń SA Vienna Insurance Group z siedzibą w Warszawie,
- TUZ Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajem-nych z siedzibą w Warszawie,
- VH VVaG TUW Oddział w Polsce z siedzibą Oddziału w Poznaniu,
- Sopockim Towarzystwem Ubezpieczeń ERGO Hestia S.A. z siedzibą w Sopocie.

Jaka jest wysokość dopłat do ubezpieczeń rolnych z budżetu państwa?

Poziom dopłat z budżetu państwa do składek ubezpieczeń należnych od producentów rolnych z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia upraw rolnych lub zwierząt gospodarskich na 2023 r. został określony przez Radę Ministrów w Rozporządzeniu z dnia 25 listopada 2022 r. w sprawie wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2023 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 2468), w wysokości: 65% składki do 1 ha upraw rolnych i 65% składki do 1 szt. zwierzęcia gospodarskiego.

Obecny mechanizm ubezpieczenia upraw polega zatem na tym, iż państwo może dopłacić rolnikowi do składki maksymalnie 65 %, pod warunkiem jednak, że stawka taryfowa ustalona przez zakład ubezpieczeń nie przekroczy 9% sumy ubezpieczenia.

W przypadku, gdy rolnik ubezpiecza uprawy od wybranych ryzyk, to wówczas, gdy oferowane przez ubezpieczycieli stawki taryfowe przekroczą wysokości odpowiednio w zależności od klasy gruntów rolnych 9%, 12%, bądź 15% sumy ubezpieczenia, dopłaty będą proporcjonalnie pomniejszane o wysokość ich przekroczenia, przy zachowaniu zasady nieuwzględniania w wyliczeniach stawek taryfowych dla ryzyka suszy i ujemnych skutków przezimowania. Jednak w przypadku umów ubezpieczenia upraw drzew

i krzewów owocowych oraz truskawek w sytuacji przekroczenia odpowiednio: progów 9%, 12%, 15%, dopłaty do składek stosuje się jedynie do 9%, 12% lub 15% sumy ubezpieczenia, a resztę składki rolnik musi niestety zapłacić sam.

Jaki jest zakres ochrony obowiązkowego ubezpieczenia upraw?

Przepisy ustawy dają rolnikowi możliwość ubezpieczenia upraw od wszystkich określonych w ustawie rodzajów ryzyka lub wybranych przez rolnika i występujących najczęściej na danym obszarze. Aby spełnić wymóg ustawowy, ochrona musi obejmować przynajmniej jedno z wymienionych ryzyk, tj.: powódź, grad, suszę, ujemne skutki przezimowania czy przymrozki wiosenne. Za dopłatą składki rolnik może ponadto ubezpieczyć swoje uprawy również od ryzyka: huraganu, deszczu nawalnego, pioruna, obsunięcia się ziemi i lawiny.

W przypadku wystąpienia klęski żywiołowej, tylko gospodarstwa ubezpieczające uprawy mogą ubiegać się i skorzystać z pomocy krajowej w pełnej wysokości (poza odszkodowaniami wypłacanymi przez ubezpieczycieli).

Jakie są terminy i okres umowy ubezpieczenia?

Obowiązek ubezpieczenia uważa się za spełniony, jeżeli od dnia 1 lipca roku następującego po roku, za który rolnik uzyskał płatności bezpośrednie, w okresie 12 miesięcy, ochroną ubezpieczeniową objęte jest co najmniej 50% powierzchni upraw, od co najmniej jednego z ww. ryzyk. Umowa ubezpieczenia jest zawierana na okres 12 miesięcy.

Kiedy rozpoczyna się odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń?

Zgodnie z postanowieniem art. 10c ust. 4 ustawy – odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia upraw, rozpoczyna się w przypadku ubezpieczenia tych upraw od ryzyka wystąpienia szkód spowodowanych przez:

- powódź, suszę, grad i przymrozki wiosenne – po upływie 14 dni od dnia zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego,
- ujemne skutki przezimowania – od dnia zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, z tym że powinna być ona zawarta w terminie do dnia 1 grudnia.

Należy pamiętać, że okres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń obejmuje tylko czas

wegetacji od wysiana roślin do momentu ich zbioru, lecz w przypadku niektórych ryzyk jest to ściśle określony termin (np. ujemne skutki przezimowania to okres od 1 grudnia do 30 kwietnia, susza – od 1 kwietnia do 30 września, przymrozki wiosenne – od 15 kwietnia do 30 czerwca). Poza tym towarzystwa ubezpieczeniowe stosują również karencję, czyli czas, kiedy od chwili wykupienia polisy uprawy nie są jeszcze objęte ochroną. W przypadku suszy jest to miesiąc, zaś w przypadku przymrozków czy gradu – 2 tygodnie.

Jak określana jest suma ubezpieczenia?

Suma ubezpieczenia zależy od przyjętych powierzchni upraw w gospodarstwie, a także uzyskiwanych plonów oraz ceny rynkowej produktu. Nie może być wyższa od wartości corocznie określanych przez Ministerstwo Rolnictwa.

Jaka jest wysokość kar za brak ubezpieczenia?

W przypadku, gdy rolnik nie spełni obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, tj. co najmniej 50% powierzchni upraw, musi liczyć się z koniecznością wniesienia opłaty za niespełnienie tego obowiązku. Wysokość opłaty obowiązującej w każdym roku kalendarzowym, stanowi równowartość w złotych 2 euro od 1 ha, ustaloną przy zastosowaniu kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski. Opłata za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego będzie wnoszona na rzecz gminy właściwej ze względu na miejsce zamieszkania albo siedzibę rolnika. Powyższe kary nie mogą być stosowane wobec rolników w przypadku, gdy rolnik nie zawrze umowy ubezpieczenia obowiązkowego z powodu otrzymania pisemnej odmowy przez co naj-mniej dwa zakłady ubezpieczeń, które zawarły z ministrem właściwym do spraw rolnictwa umowy w sprawie dopłat.

Kiedy można ubiegać się o odszkodowanie?

Rolnik może starać się o odszkodowanie w ramach ubezpieczenia obowiązkowego upraw, gdy straty w plonach wyniosą co najmniej 10%, a w przypadku wystąpienia ryzyka suszy 25%.

Przy czym odszkodowanie za szkody spowodowane ryzykami innymi niż susza może być pomniejszone o nie więcej niż 10% wartości tych szkód, natomiast w przypadku wystąpienia ryzyka suszy o 20%, 25% albo 30% sumy ubezpieczenia – w zależności od wysokości pomniejszenia (franszyzy) wskazanej w umowie ubezpieczenia.

Ubezpieczyciel może całkowicie odmówić wypłaty odszkodowania, np. w przypadku

zaniedbań rolnika w prowadzeniu uprawy czy położenia gruntów w miejscu zalewowym.

Odszkodowanie przysługuje za szkody spowodowane przez powódź, suszę, grad, ujemne skutki przezimowania lub przymrozki wiosenne, gdzie zgodnie z definicjami podanymi w art.3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu upraw i zwierząt gospodarskich:

Powódź – oznacza szkody powstałe wskutek:

- zalania terenów w następstwie podniesienia się poziomu wód płynących lub stojących;
- zalania terenów wskutek deszczu nawalnego (deszczu o współczynniku wydajności o wartości co najmniej 4; w przypadku braku możliwości ustalenia tego współczynnika bierze się pod uwagę stan faktyczny i rozmiar szkód w miejscu ich powstania, świadczące wyraźnie o działaniach deszczu nawalnego);
- spływu wód po zboczach lub stokach na terenach górskich i podgórskich;

Susza – oznacza szkody spowodowane wystąpieniem, w dowolnym sześciodekadowym okresie od dnia 21 marca do dnia 30 września, spadku klimatycznego bilansu wodnego poniżej wartości określonej dla poszczególnych gatunków roślin uprawnych i gleb;

Grad – oznacza szkody powstałe wskutek opadu atmosferycznego składającego się z bryłek lodu;

Ujemne skutki przezimowania – oznaczają szkody spowodowane wymarznięciem, wymoknięciem, wyprzeniem, wysmaleniem lub wysadzeniem roślin, w okresie od dnia 1 grudnia do dnia 30 kwietnia, polegające na całkowitym lub częściowym zniszczeniu roślin lub całkowitej utracie plonu lub jego części;

Przymrozki wiosenne – oznaczają szkody spowodowane przez obniżenie się temperatury poniżej 0º C, w okresie od dnia 15 kwietnia do dnia 30 czerwca, polegające na całkowitym lub częściowym zniszczeniu roślin lub całkowitej utracie plonu lub jego części.

2. Dotowane ubezpieczenie zwierząt gospodarskich

Na podstawie, przywołanej już wyżej, ustawy o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich – podobnie jak w przypadku ubezpieczenia upraw rolnych – stosowane są z budżetu państwa także dopłaty do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia

umów ubezpieczenia dla produkcji zwierzęcej, tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń – od wystąpienia następujących zdarzeń losowych:

- huraganu,
- powodzi,
- deszczu nawalnego,
- gradu,
- pioruna,
- obsunięcia się ziemi,
- lawiny,
- uboju z konieczności.

Ochrona ubezpieczeniowa dotyczy zwierząt gospodarskich będących w posiadaniu rolnika. Umowa ubezpieczenia może obejmować swym zakresem ochrony wszystkie wskazane wyżej lub wybrane przez producenta rolnego rodzaje ryzyka.

Jaka jest wysokość dopłat do ubezpieczeń zwierząt gospodarskich z budżetu państwa?

W przypadku ubezpieczenia zwierząt gospodarskich dopłaty będą przysługiwały producentom rolnym w wysokości do 65 % składki (do 1 szt.), w przypadku określenia przez zakłady ubezpieczeń stawek taryfowych ubezpieczenia od łącznego ubezpieczenia zwierząt nie przekraczających 0,5% sumy ubezpieczenia (vide art. 5 ust. 2 pkt 2 ustawy).

Jak ustalana jest suma ubezpieczenia?

Sumę ubezpieczenia zwierząt gospodarskich ustala producent rolny w uzgodnieniu z towarzystwem ubezpieczeniowym odrębnie dla każdego zwierzęcia gospodarskiego, przyjmując wartość zwierzęcia w danej grupie wiekowej i danego gatunku ustaloną, w zależności od wyboru ubezpieczającego, na podstawie:

- dokumentacji hodowlanej; lub
- wartości księgowej; lub
- indywidualnej wyceny ubezpieczającego,

Suma ubezpieczenia 1 sztuki danego gatunku zwierząt nie może przekroczyć wartości wskazanej w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi dot. maksymalnych sum ubezpieczenia dla zwierząt gospodarskich.

Kiedy rozpoczyna się i kończy ochrona ubezpieczeniowa?

Ochrona ubezpieczeniowa rozpoczyna się od dnia następującego po zawarciu umowy ubezpieczenia, nie wcześniej jednak, niż od dnia zapłacenia składki (lub jej pierwszej rat – jeżeli płatność składki została ustalona ratalnie). Ochrona ubezpieczeniowa kończy się z dniem oddania na ubój albo padnięcia ubezpieczonych zwierząt gospodarstwa.

Ponadto należy wskazać, że ochrona ubezpieczeniowa wygasa także:

- z upływem okresu ubezpieczenia,
- z dniem wyczerpania sumy ubezpieczenia,
- z dniem oddania zwierzęcia do uboju albo z dniem padnięcia,
- z dniem odstąpienia przez ubezpieczającego rolnika od umowy,

3. Problemy dotowanych ubezpieczeń upraw i zwierząt gospodarskich

Warto jeszcze zwrócić uwagę na problemy, które pojawiają się w praktyce działania systemu ubezpieczeń upraw rolnych. Na podstawie prowadzonych przez Rzecznika Finansowego interwencji, a także skarg rolników kierowanych drogą elektroniczną i telefoniczną do Biura Rzecznika Finansowego, do najczęstszych nieprawidłowości w postępowaniu zakładów ubezpieczeń, które skutkują naruszeniem interesów prawnych i ekonomicznych rolników należą następujące kwestie:

1. zaniżanie rozmiaru szkody w ubezpieczonych uprawach poniżej zastrzeżonych franszyz, a jeżeli nie jest to możliwe, to zaniżanie rozmiaru szkody w celu wypłacenia jak najniższego świadczenia odszkodowawczego;
2. spóźnione lub niewłaściwie przeprowadzenie oględzin, skutkujące niemożnością prawidłowego ustalenia przyczyn szkody lub właściwych skutków chronionego umową zdarzenia losowego, a w konsekwencji odmową przyjęcia odpowiedzialności lub zaniżeniem odszkodowania; w dalszej konsekwencji tego rodzaju

nieprawidłowości skutkują często w praktyce faktycznym pozbawieniem rolnika materiału dowodowego niezbędnego do dochodzenia roszczeń w sądzie;

3. oczywiście błędna kwalifikacja przyczyny szkody jako niechronionego wypadku ubezpieczeniowego i brak udowodnienia tego faktu, a w konsekwencji odmowa przyjęcia odpowiedzialności i wypłaty należnego odszkodowania;

Należy niestety stwierdzić, że opisane wyżej nieprawidłowości dotyczące niewykonania lub nienależytego wykonania umowy ubezpieczenia występują nader często i nie są zjawiskami incydentalnymi. Istotne jest przy tym to, że rolnicy nie dochodzą powszechnie swoich roszczeń przy pomocy instytucji państwa, np. Rzecznika Finansowego lub na drodze postępowania sądowego. Jak pokazują doświadczenia Rzecznika Finansowego wielu rolników, traktując ubezpieczycieli jako instytucje publicznego zaufania, a priori przyjmuje, że zakład ubezpieczeń postąpił prawidłowo, gdy dokonana następnie w przyszłości ocena prawna sporu wskazuje na nienależyte wykonanie umowy. Występują również przypadki, gdy rolnik godzi się na nieprawidłowość i samodzielnie poszukuje innych rozwiązań w postaci zmiany produkcji rolnej, która została zniszczona lub istotnie uszkodzona przez chronione wypadki ubezpieczeniowe. Wskazane kwestie uzasadniają dodatkowo podjęcie szeroko zakrojonych działań edukacyjnych w zakresie istoty umów ubezpieczeń związanych z prowadzoną produkcją rolną lub posiadanym gospodarstwem rolnym, praw i obowiązków stron umowy ubezpieczenia oraz uprawnień do weryfikacji stanowiska ubezpieczyciela, w tym w drodze postępowania sądowego.

II. Dobrowolne ubezpieczenie upraw

Poza obowiązkowymi ubezpieczeniami upraw występuje także możliwość zawierania przez rolników dobrowolnego ubezpieczenia upraw od zdarzeń losowych. Pozwala to na objęcie ochroną ubezpieczeniową także upraw, które nie podlegają ubezpieczeniu obowiązkowemu, tj. np. roślin zielarskich czy ozdobnych/ogrodowych. Oferty w tym zakresie proponują tylko niektóre towarzystwa ubezpieczeniowe działające w Polsce.

Z racji na to, że mówimy o ubezpieczeniu dobrowolnym, należy pamiętać, że jest ono zawierane na podstawie stosowanych przez dane towarzystwo ubezpieczeń ogólnych warunków ubezpieczeń (o.w.u.) normujących przedmiot i zakres ubezpieczenia. Ważne jest zatem, aby rolnik przed zawarciem takiej umowy ubezpieczenia otrzymał o.w.u., celem zapoznania się z jego treścią w celu. zweryfikowania, czy zaproponowana przez ubezpieczyciela oferta spełnia jego oczekiwania. W przypadku dobrowolnego ubezpieczenia upraw, zakres ochrony ubezpieczeniowej będzie obejmował najczęściej ryzyka takie jak: grad, ogień, huragan, powódź, ujemne skutki przezimowania czy przymrozki wiosenne.

W ramach takiego ubezpieczenia niektóre towarzystwa oferują także możliwość ubezpieczenia uprawy pod osłonami, tj. w szklarniach i tunelach (o ile obiekty te mają charakter trwały i są wyposażone w instalacje lub urządzenia ogrzewające). W tym przypadku odszkodowanie może zostać wypłacone np. za straty spowodowane nie tylko przez huragan, grad czy powódź, ale także za wymarznięcie upraw wskutek przerw w dostawach energii grzewczej w uprawach.